

Peipsimaa loodusmaastikud

Peipsimaa süda on Peipsi järv. See Eesti idapiiril laine-
tav meremõõtu järv on pindalalt Euroopa neljas ja Eesti
suurim. Keskmise veetaseme juures on Peipsi vetevälja
suurus 3555 km². Peaaegu järve keskelt kulgeb Eesti ja
Venemaa vaheline kontrolljoon, mis jätab 44% järve
pindalast Eestile.

Peipsisse toovad vett umbes 240 jõge ja oja, ent välja
voolab ainult üksnes Narva jõgi, mis kannab aastas
Soome lahte peaaegu poole kogu järve veemahust.
Peipsi vetevälja ja elupaikade mitmekesisus paneb aluse
siinsele elurikkusele. Põhja-Euroopa ühe **kalariikkama**
järvena võib siin kohata 35 kalaliiki ja üks sõõrsuu liik.
Kuigi kalade liigiline arvukus on aastate jooksul oluliselt
kõikunud, jätkub latikat, särge, ahvenat, haugi ja koha
nii kutselistele kaluritele kui ka harrastuskalameestele.
Tutvust tegema kalapüügiga järvel võivad tulla ka päris
kogenematud. Peipsiäärsete turismitalude ja puhke-
majade peremeestelt saab laenata kalapüügivarustust
ja paate ja järvele saab minna ka koos kogenud
juhendajaga.

Eriti meelikõitev on talvine kalapüük Peipsi järvejääl,
kus tuhanded inimesed proovivad kalaõnne sikuska
ehk. sikutipüügiga. Peipsi sikuti on eriline tindikala
meenutav talilant, mis kinnitatakse lühikese taliridva
külge. Sellega püütakse jääaugust ahvenat, siiga ja teisi
kalu. Toreta talvise elamusretke võib tellida kohalikult
kalapüügikorraldajalt, kes sõidutab soovijad kalakohta
erilise uppumatu sõiduriista karakatitsaga. Õnnestu-
nud kalaretkel järel võib juhendaja käe all õppida kala-
rooga valmistama, tunda mõnu kuumast saunast või
jääda koguni järvejääl telki ööbima, et hommiku-
hämäruses taas kalaõnne proovida.

Peipsi madaliku keskosas suubub järve
Emajõgi. Emajõe suudmeala harujõgedes
ja järvede vahele on kujunenud madal-
soo, mille pind kerkib vaid meetrijagu
Peipsi veetasemest kõrgemale. Kevadine
suurvesi muudab soostiku üheks suureks
lainetavaks veteväljaks, mida liigendavad
kõrgemad metsased soosaared.

Siin peaaegu inimasustuseta loodus-
maastikus asuvad veelindude pesitsus-
alad, kalade kudemis- ja kasvukohad,
merikotkaste, kaljukotkaste ja kalakot-
kaste pesitsupaigad, metsiste, sookur-
gede, huntide ja karude kodu. See piir-
kond ühtekokku kannab **Emajõe Suursoo**
nime ja seda külastama pääseb kõige
paremini piki jõgesid sõites.

Veesõidukeid, millega loodusretkele min-
na on mitmesuguseid: ajalooline Emajõe
lodi, parv, mootorlaev vms. Ööbima võib
jääda Kalli jõel paiknevasse parvemajja ja
siinsele loodusretkele ei pea minema
üksnes suvel, talvel saab suusatada piki
jäätnud taliteid üle soode ja jõgede või
sõita amfiibsõidukitel. Emajõe Suursoo
looduse ja siinsete matkamisvõimaluste
kohta saab infot Kavastus otse Emajõe
kaldal paiknevast looduskeskusest.

Peipsi suurim saar **Piirissaar** (7,5 km²) on
looduslikuks piiriks Peipsi nn Suurjärve ja
Lämmijärve vahel. Suur osa saarest asub
vaid 1-2 m järve veetasemest kõrgemal ja
seda iseloomustab arvuka linnustikuga
madalsoo ja põõsastik. Saar sobiv elu-
keskkond ka kahepaiksetele. Just Piirisaar-
saarelt leiame Eesti suurima mudakonna
asurkonna ja võibolla pole veel välja
surnud ka rohe-kärnkonnad. Kahepaik-
sete kaitseks on taastatud rannaniite ja
rajatud kudetiike.

Peipsiveere looduskaitseala kaitse-ees-
märk on Emajõe deltasoostiku ja Peipsi
järve rannasoostike looduse kaitse,
samuti Piirissaare ja Emajõe suudmeala
märgala ökosüsteemide ning Piirissaare
rannamaastike säilitamine ja kaitsmine.

Lämmijärve idakaldal Peipsi madaliku
tasandikel kasvab liigirikas mets. Järv-
selja metsades on esindatud peaaegu kõik
Eesti metsade tüübirühmad.

Vanu loodusemetsi, laialehelisi metsi ja
rohundirikkaid kuusikuid kaitseb **Järv-
selja looduskaitseala**, mille keskmes olev
põlismetsakvartal on kaitse all juba alates
1924. aastast. Seda ürgmetsailmelist ala
tutvustada ligi viie kilomeetri pikkune
matkarada. Matkaradade võrgustikku on
plaanis veelgi laiendada, et huvilised
saaks tutvuda vääriselupaikade elus-
tikuga. Järvselja metsad on hästi läbi-
uuritud ja kaardistatud, sest siin on juba
aastast 1921 koolitatud Eesti metsa-
meeste järeelkasvu. Ilmselt seetõttu on
just Järvselja piirkonnas mõõdetud meie
metsade kõige kõrgemad puuhiiglased.

Peipsimaa lõunaosa sood on veel
„noored“ ja seetõttu iseloomustavad
piirkonda madalsood. Äärmises edela-
osas leiame siiski ühe erandi Meelva
rabamassiivi, mis on kujunenud madala-
veeliste jäänukjärvede soostumisel.
Inimtegevusest rikkumata soo ja Meelva
ning Pado järve kaitseks on loodud
Meelva maastikukaitseala, mille loodus-
väärtuste hulka kuuluvad nii kotkad kui ka
laululuiged. Loodushuvilised matka-sellid
saavad ööbida Meelva metsa-majas.

Peipsimaa looduse võlu on inimasus-
tuseta loodusemetsade liigirikkus, madal-
soode karm ühetaolisus, rabamaastike
imeline värviküllus, luiteliivade laul ja
Peipsi vete igavene liikumine. Siinse
looduse imed avanevad ainult neile, kellel
on piisavalt aega ja austust vaadata ja
kuulata.

Info Peipsimaa looduse ja erinevate
teenuspakkujate kohta leiab veebis:
www.visitpeipsi.com

Tekst: Anneret Paatsi
Fotod: Arne Ader, Ingmar Muusikus,
Lii Rõosa, Kaidi Randpõld, Lauri Kulpsoo,
Jaak Nilson (Tartu pildipank), Ahto Soosaru,
Meelis Lakk (Tartu pildipank),
Hannes Soosaar, PAK arhiiv
Disain: Triinu Sarv, Trükk: Paar
Väljaandja: Peipsimaa Turism MTÜ © 2014

Peipsi ökosüsteemile lisavad väärtust ja pakuvad silmarõõmu **linnud**. Kevadel ja sügisel toidab järv kümneid tuhandeid siin peatuvaid veelinde. Peipsi pakub parimat võimalust näha Eesti mandriosas veelinde ja jälgida nende rännet. Head linnuvaatluskohad on Nina küla rand ja Lahepera järve põhjakallas, kus vaatlusplatvormile pääseb ka ratastoolis. Parimad vaatluskohad jäävad siiski Lämmijärve äärde Mehikoorma rannale ja Röpina poldrile. Siin on järv kitsuke justkui pudelikael, kus rände ajal lendavad tuhanded haned, vardid, kosklad, kaurid, pardid ja teised veelinnud ning rannal uitavad kahlajad. Siinsetelt aladelt on leitud ka linnuharuldusi ja eksikülalisi. Peipsi lai veteväli seab ühelt poolt piiri liikide levimise teel, ent teiselt poolt avab koridori lõunapoolsete liikide levimiseks kaugele põhja poole. Lisaks juba olemasolevatele kaitsealadele on hiljuti loodud **Loode-Peipsi hoiuala**, kus roostikud ja rannaniidud on heaks puhkealaks rändlindudele ja pesitsuskohaks haudelindudele.

Peipsimaa pole siiski ainult Peipsi järv ja selle lähiümbrus, vaid kogu aluspõhja kivimitesse lõikunud põhja-lõuna suunaline ja maastikuliselt mitmekesine Peipsi nõgu, mida on hilis- ja pärastjääajal katnud Peipsi eelkäijate veed. Tänapäev Peipsi on vaid jäänuks selle lõunasse kaldu oleva nõo kõige sügavamas osas. Jääaja järel järve vetevallast vabanenud, tuulte ja turbatekkeprotsesside koosmõjul on kujunenud Alutaguse ja Peipsi madaliku meelikõitvad maastikud. Tänapäeva puhkajate rõõmuks on Peipsi põhjarannikule moodustunud järve liivadest 32 km pikkune **rannikuluidete vöönd**. Kõige kaunimad luiteväljad jäävad Rannapungerja, Kauksi, Kuru, Alajõe, Remniku ja Smolnitsa lähedale. Luiteliivad kerkivad 5-8 m kõrgusele, kohati Alajõel koguni 20 m kõrgusele. Valgetel luidetel vahetult ranna ääres kasvab vaid üksikud taimi, sise-maa pool hallidel luidetel lisanduvad samb-lad ja samblikud ning männimets.

Järvevälja ja Smolnitsa luitemaastiku ning selle elustiku kaitseks on loodud maastikukaitseala. Luidete taimkate on väga tallamisõrn ja siinseil maastikel liikudes tuleks kasutada olemasolevaid radasid ja teha lõket vaid selleks ettevalmistatud kohtades. Peipsi põhjaranniku luidetel rändaja kõrv võib tabada omapäraselt heli, siinseid liivad „laulavad“. See häälik tekib liivaterade üksteise vastu hõõrdumisel ja annab tunnistust vee ja rannaliiva puhtusest.

Rannikuluidete maastiku ja elupaikadega saab tutvuda Kauksi looduskeskuse juurest algaval **Luite matkarajal**.

Peipsi järve vete taandumisel tekkinud ulatuslikud luitestikud ei lase vetel järve voolata ja nii on kujunenud Alutaguse madaliku suured **soolad**. Puutumatuena säilinud sood on haruldased kogu Euroopas. Soodes on varjul meie puhta vee varud ja nad on elupaikadeks ning rändekoridorideks inimpelglike loomaliikidele (kotkad, metsised, rabapüüd, must-toonekured, karud, hundid, ilvesed jne). Rahvusvahelise tähtsusega märgalade hulka kuuluvad Agusalu ja Muraka looduskaitsealad, mis on loodud soomaastike, kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitseks.

Muraka soostiku rabasaartel ja servaaladel on säilinud vanad põlispuud, mis pakuvad elupaiku ka lendavatele. Muraka raba loodusega on võimalik tutvuda 8 km pikkusel Kotka matkarajal, mis algab lisakust. **Seliso** loodusala on Muraka raba puhverala põlevkivikaevanduste mõju vastu ja siinse inimese poolt mõjutatud koosluse uurimiseks on loodud loodusrada koos vaatlustorniga.

Agusalu soostikku iseloomustab kitsaste kõrgete (3-18 m) loode-edela-suunaliste liivaseljandike vaheldumine sooladega. Neid seljandikke peetakse Eesti ainukesteks mandriluideteks ja nimetatakse kriivadeks. 200-250 kriivat vaheldumisi sooga moodustavad väga vaheldusrikka ja omanäolise maastiku. Siin on hästi jälgitavad kõik soo arengustaadiumid, kriivadel kasvav vana loodusemets on heaks elupaigaks kotkastele, metsisele, rabapüüle. Kaitsealaga aitab tutvuda 38 km pikkune Agusalu jalgrattamatkarada. Infot saab lisaku Looduskeskusest.

Kaitse all on ka osa **Puhatu** soostikust, mis oli Eesti suurim märgala, kuid mida on hävitanud turbatootmine ja põlevkivi kaevandamine. Puhatu looduskaitseala eriliselt väärtuseks on Poruni ürgmets. Poruni jõe kaldail kasvab keeruka rindelisusega vana laialehine mets ja saare-sanglepa enamusega lammimets, mille sarnast on Eestimaal väga vähestes kohtades. Ürgmetsa külastamiseks on rajatud ka õpperada.

Narva jõe vahetusse lähedusse Vasknarva ja Karoli küla vahele jääb piirkonna üks nooremaid ja ainulaadsemaid kaitsealasid – **Struuga maastikukaitseala**. Siin kaitstakse Narva jõe vanajõgesid – struugasid ja lammi- ehk luhanite ja nende elustikku. Kaitseala on ka linnuhoiuala, mille võtmeliigid on rohunepp, sooräts ja rukkirääk. Vanajõed on head kudealad Peipsi kaladele ja siin elavad ka kaitsealused kalaliigid tõugjas, hink, võldas ja vingerjas.

Alutaguse soodes ja metsades matkaja saab infot **lisaku ja Kauksi looduskeskusest**, ööbimist ja toitlustamist ning mitmeid rekreatiivseid tegevusi pakub **Alutaguse Puhke- ja Spordikeskuses** (<http://alutaguse.com/>) Illukal, mis asub Eestimaa üsna omapärasel paigas – Kurtna järvestus, kus 30 km² suurusel alal on 42 järve.

Loodusreise ja suurulukite vaatlusi korraldavad Alutaguse metsades ja soodes turismikorraldusettevõtted **Estonian Nature Tours ja 360°**.

Peipsi rannavöönd on vaheldusrikas, siin leidub lauskliivaranda, moreenranda, turbaranda, mis on tihedalt kaisla ja pillirooga kinni kasvanud. Ainult lühikesel lõigul järve läänekaldal **Kallastel** esineb eriti kaunis **pankrand**. Siin paljandub katkendlikult ligi ühe kilomeetri pikkuselt punane Devoni liivakivi. Kõrgemas osas on see Kesk-Devoni Aruküla lademe paljand kuni 8 meetri kõrgune ja siit on leitud hulgaliselt toonase mere kalafossiile.

Kallaste pank on looduskaitse all kui ürglooduse mälestusmärk ja väärtuslik elupaik erinevatele taimedele ja loomadele. Kõrge liivakallas on heaks pesapaigaks kaldapääsukestele, kus 2012. aastal pesitses hinnanguliselt 678 haudepaari.

Alatskivil liigendab tasast maastikku **Alatskivi ürgorg**, mis koos kõrval asuvate oosidega ning orujärvedega on piirkonna ainus kaitsealune pärandkultuurmaastik. Ligi viiekilomeetrise matkarajal saab nautida ürgoru loodust, tutvuda muinaseestlaste linnamäega ja hästi restaureeritud Alatskivi mõisa peahoonega, vana mõisapargi ning hirveaiaga.

Alatskivist 15 minutilise autosõidu kaugusel läänes asub **Padakõrve looduskaitseala**, mis on loodud mõhnastiku ja vanade loodusemetsade ning siirdesoo- ja rabametsade elustiku kaitseks. Loodushuvilisi köidab siin Euroopa suurim teadaolev laanekuklaste asurkond umbes 1500 pesakuhilaga. Pesakuhilaid tohib vaadelda ainult kaitseala läbivalt metsateelt, kuid juba ainuüksi teeäärse ahelasurkonna nägemine pakub unustamatut vaatepilti.

